

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

SZERKESZTIK Dr. BRASSAI SÁMUEL és BOROS GYÖRGY.

Előfizetési ára egész évre 2 korona 40 fillér (1 firt 20 kr.) Egyes szám ára : 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai, 5 évi kötelezettséggel, egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Gáli Lőrincz egyll. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra (viz-utca 5. sz.)

Unitárius nemzetközi Congressus Budapesten.

Az unitáriusokról azt szokták mondani, hogy van egy titkos jelök, a melyről egyik a másikat bárhol és bármikor felismerik. Nem tagadjuk e titkos jel létezését, pedig nekünk azt soha sem mutatta meg senki De nem tagadjuk mégis, mert érezzük, hogy van valami, a mi unitárius voltunkkal együtt jár. Egy titkos vonzó és összetartó erő az, a mely forrása lételünknek, alapja jövőben vett bizalmunknak.

Ez az erő véghetetlen értékű azért, mert nincs faji jellege.

Ha egy férfiú Amerikából Erdély bérczei közé kerül, a titkos jelt azonnal felismeri s testvérek érzi magát a testvérek között. Az angol nő hosszú európai körútjában mindenütt bizton érzi magát, mert azt hiszi, hogy saját nyelvével s azzla mi keveset a németből s a francziából tud, mindenik országban boldogulhat, de Magyarországra aggódva gondol, mert a magyarok nyelvéből semmit sem tud és mégis úgy találja, hogy itt érzi magát otthon, mert itt testvéreire lel, a kiknek van egy olyan nyelvök, a melyet ő teljesen megért s a meiynek segítségével meg tud jelenni a legfőbb ur, az Isten előtt

Hazánk millenáris nagy ünnepén Budapesten augusztus ha-

vában érvényesülni fog ennek a titkos hatalomnak a varázsa, mivel a magyar unitárius egyházi főhatóság elhatározta, hogy egy Congressust fog rendezni, melyre az angol és amerikai unitáriusokat már meghívta és meg fog hívni többeket a francia, hollandi, olasz, német és sveiczi szabadelvűek közül is.

Egyelőre nem tudható milyen lesz e meghívás eredménye, de hisszük, hogy a legjobb és legkedvezőbb. Hisszük azért, mert negyven esztendő alatt már számos ízben tapasztaltuk, hogy csak alkalom kellett s azonnal megjelentek közöttünk.

Az ötvenes években Steinthal manchesteri lelkész, Kossuth meghívására megjelent hazánkban sakkor az absolutisticus osztrák kormány nyomása alatt sinylődő egyházállapotát tanulmányozta és az angolok rokonszenvét annak alapján felébresztette és megnyerte. Az eredmény igen szépen nyilvánult, mintegy 15.000 frt segély elküldésével.

1868-ban az unitárius egyház háromszáz éves örömnepén a londoni kitünő tanár, Tayler részt vett tordai zsinatunkon s arról, valamint hazánkról, egy rokonszenves ismertetést közölt.

1873-ban Fretwell János, a bécsi kiállítás alkalmából létrehozta az első nemzetközi unitárius Congressust Budapesten, melyben angolok, amerikaiak és magyarok vettek részt. Ez a lelkes férfiú önzetlen idealismussal megtanult magyarul, hogy megérthesse gondolkozásunkat, megtanulta hazánk és egyházunk történelmét, hogy Angliát és Amerikát béutazza s felolvasásaival pénzt gyűjtson egy székely gymnasium, a kereszturi felépítésére. Hazai terményeinknek útát akart nyitni a tengeren túlra, s hogy ez nem sikerült úgy a mint ő akará, bizonytal nem az ő jóakarátán múlt.

1879-ben a Dávid Ferencz püspök halála 300 éves emlék-ünnepét két követ, a tudós Gordon Sándor s a jeles író Charlmers András együtt ülték meg velünk Székely-Kereszturt s ráadásul megismerték a magyarországi viszonyokat s gondoskodtak arról, hogy a budapesti új egyház oly segélyben részesüljön, a melynek erejével rendes lelkészt tarthasson.

Az angol unitárius társulat titkára, Ierson két kisasszonnyal budapesti szép templomunk felavatásakor 1890-ben megjelent, mint a hivatalos unitárius egyház feje nyilatkozott.

Ezután már Amerikából is jöttek. A kitünő hisztorikus Allen

Jakab, a ki már több könyvében tüntette fel helyzetünket; a Richmond-család azzal tette emlékezetessé utját, hogy egy tanszéket alapított. Csak nem rég volt közöttünk Barrows ur, a Christian Register szerkesztője s a New-York Herald levelezője s Lyon a Bostoni lelkész mult nyári utazása még mindnyájunk eleven emlékezetében él.

Ez a névsor a legélénkebb bizonyosága annak, hogy a magyar angol és amerikai unitáriusok barátsága az utóbbi negyven esztendő alatt állandóan fokozódott s azzal teljes jogot adott nekünk arra, hogy a jelen évre többet várjunk minden eddiginél.

Hogy ez megvalósul, azt hisszük, hogy a mi örömünk mellett meg lesz az előnye hazánknak is, mert azok, a kiket ilyen mély rokonszenv vezérel, még esetleges gyarlóságainkat is kisebbnek fogják látni, mint a közönséges utazó, vagy a hivatott kritikus.

Mi üdvözljük ezt az eszmét s bizalommal várjuk megvalósítását és hisszük, hogy az unitáriusok örömeiben részt fog venni minden jó hazafi, mert a mi előnye az egyes polgároknak, előnye az az államnak is.

Készüljünk szorgalommal és várjuk tárt karokkal a kedves rokonokat!

Boros György.

Honvéd temetésnél . . .

Hej nagy csillaghullás támadott az egen . . .
Egy-egy régi honvéd mindennap elmegyén.
Ma-holnap nem marad még egy hirmondó sem,
Ki személyes részt vett a nagy küzdelemben . . .

Több, mint negyven éve, — már-már úgy találom,
Mintha csak lett volna fényes tündér-álom . . .
Fényes tündér-álom, melyet a ki látott,
Soha se felejtí a »magyar világ«-ot . . .

Ellenük tört a rác, horvát, oláh, német,
Hogy megsemmisítsék ezt a magyar népet,
Darabokra tépjék ezt a szép országot,
Sárba letiporják a szent szabadságot . . .

Ámde nem engedték: a trombita szóra,
Mintha megnyílt volna a hegy, völgy, a róna,

Talpra állt a magyar, tűzbe ment legottan,
— Hála az Istennek, én is köztük voltam! —

Nem tanult katona, rendezett hadsereg,
De többnyire ujoncz, tanuló és gyerek,
Nem a tulnyomó száma, hanem a hős szellem,
Ez védte a hazát ellenségi ellen.

És meg tudta védni; egymásután rendre,
Vére hullásával ellenit leverte . . .
A ki el nem hullott, talán ma is futna,
Ha segítségére bé nem jön a muszka.

Szép magyar leányok! hallottatok erről?
A szabadság harcáról, honvéd dicsőségről?
Mig az égen csillag, a földön lesz virág,
El ne felejtétek a honvédek sirját.

Nagy Lajos.*)

Egyetmás a hazugságról.

Nem tudom hallott-é a mostani nemzedék a következő bölcsészetről, a mint én nevezem a sophismát: Szt.-Dávid azt mondja a XI. zsoltárban hogy minden ember hazug. Amde Sz.-Dávid is ember volt és ha igaz, a mit állit, ő is hazudott, annálfogva nem igaz, hogy minden ember hazug.

No már gázoljon ki az ember abból az ellenmondásból, hogy a szóba vett állítás igaz is, nem is. Igy kiált fel diadalmasan a bölcsész (a sophista.) Már pedig igen korán fütta meg bölcsészünk a trombitáját, mert a kigázolás nem éppen nehéz. Okoskodása ugyanis egy elhallgatott feltételen alapul, azon t. i., hogy a hazugnak egy szava sem igaz, a mi világos, hogy nem áll, mert ilyes hazug sohasem létezett.

A görög sophisták tanitók voltak s az idézett ál-okoskodás sok más hasonlókkal együtt, a melyek felsorolására nincs helyem, se nem szolgálnának czélomra, reclamul szolgált nekik jól fizető tanítványok behálózására, a mi bővön is sikerült nekik. Mondjuk ki: ők bizony rászédték a világot.

De másfelől tanitók voltak a bölcselek — a philosophusok — azok a tanitók voltak. a kik nem folyamodtak oly — mondhatni

*) Lapunk első társszerkesztőjének ezt a lendületes költeményét a Kolozsvárt Kuskó István szerkesztésében megjelenő „1848 49. Történelmi Lapok“-ból vesszük át Szerk

aljas fogásokhoz. Ők nem akartak senkit rászedni, hanem sajnosan kell bévallani, annál többször szedték rá akaratlanul maguk magukat. Leginkább megtörtént az azokkal, a kik új rendszerekkel állottak elé, a kik új iskolákat alapítottak, vagy szerettek volna alapítani. Nem valóának ettől egészen mentesek a leghíresebb bölcselők is, egy Heraklitos, egy Demokritos, egy Plato, egy Aquinói Tamás, egy Descartes, egy Kant sem, a mint azt a bölcsélet történelméből kitanulhatjuk.

Önámításait felsorolni ismét nem szükség és csak egy bizonyos rovatot veszek fel: a fogalmak értelmezését. Alig van egy bölcséleti fogalom, a melynek egymástól eltérő, nem egyszer egymással ellenkező értelmezéseire nem lelhetnénk a különböző philosophusoknál. Azok között tehát legfőlebb csak egy — néha talán egy sem az igazi: a többiekkel tehát rászedték magukat szerzőik. Megemlítve csak az ür (terjedség, Raum) idő, ok és más kategoriák fogalmait, rátérek a tárgyalandóra: a „hazugság“ fogalmára. Itt már felsorolok annyi értelmezést, a mennyit összegyűjteni bírok ezuttal. Forrásaim a szótárak, a melyeket a bévett fogalmak és ezekről való vélemények hiteles jegyzőkönyveinek tarthatunk.

A legrégebb és legújabb két szótárban azt az egymással egyező értelmezést olvasom, hogy a hazugság az, a mi ellenkezője annak, a mi igaz. Hadd idézzem híven: „Mendacium vero oppositive“ (M. Gesneri Thesaur. linguae Latinae) — „Die Lüge ist der Wahrheit entgegengesetzt“ (Grimm, Deutsches Wörterbuch) — Mint állítmány (ítélet, propositió) helyes és feddhetetlen; de értelmezésnek rossz, mert igen bő: köpenyeg alá veszi a verses és prózai irodalmi költeményeket, holott ezeket nem szoktuk hazugságoknak nevezni. De van más hibája is, t. i. nem mondja meg, hogy mi? hanem csak azt, hogy mi nem a hazugság, csupa nemleges jellemzéssel nem lehet alkotni értelmezést.

Vették ezt észre a többi Szótárirók s javításokat kísértettek meg.

A francia akadémia szótára így értelmez: „Hazugság a valóval ellenkező beszéd, a melylyel ámitni akarnak“ — Littré ezt szóról-szóra megtartotta.

Azt hiszem, hogy hallgatónak jut eszébe oly hazugság, a melyet ebből az értelmezésből nem lehet megítélni, mert biz' ez hol igen bő, hol igen szűk.

Halljuk v. Magyar. Ny. Szótárát, a m. akadémia kiadványát: „Hazudság (sic), hamis állítás vagy mondás vagy beszéd, melyet a szóló tudatosan és készakarva követ el“; eddig még valahogy megjárná, — jóllehet „állítás, mondást, beszédet elkövetni“ kidobni való szólam — de aztán a mi következik „vagyis másképp

érez vagy gondol, mint szól“, az egész értelmezést összerontja. Mert elsöben a „vagyis“ azt az ölsöbbit „hamisat“ akarja helyettesíteni, a mit nem tesz, mert „másképp érezni v. gondolni“ nem jelenti azt, hogy „ellenkezöt vagy ellentétest.“ De másodsor, minthogy a beszéd a gondolat kifejezése, tehát lehetetlen, hogy a szöló egyidejüen egyebet gondoljon, mint a mit mond. Hadd világosítsam egy példával. X* úriaszony halálos ágyán feküdt és betegségében meglátogatta Y* nő-barátja. Beszélgetésök közben bójelentik Z* uriaszonyt, mint látogatöt, a mire Y* méregbe jött és kijelenti vastagon az ellenszenvét iránta. De elütasítani nem lehetvén, Z* bejön és X* a legszivesebben fogadja és állítja, hogy lelkéböl várta látogatását. Ez tény, a melyet nekem Y* beszélt el No már lehetséges-é, hogy X* abban a pillanatban, a melyben szölött, „egyebet goncölt“ volna, mint a mit mondott? Igenis megtörtént ez *azelőtt és azután*, de akkor bizonyára nem!

Elhagyva a nyelvszótárakat, egy bölcséletihez nyúlok s ott ezt olvasom: „Hazugság szántsándékos és kötelességellenes valótlanság.“

Az ember azt várná, hogy egy philosophus tudja, mik egy hibátlan értelmezés kellékei, meg azt is, hogy ha leírta, megvizsgálja goudosan, vajon megfelel-é az értelmezés a logika szabályainak. De bizony úgy látszik, hogy az utöbbit miveletet Kirchner úr elhanyagolta, különben észrevette volna, hogy az igen szük s egy rakás hazugságra nem illik. Csak egy példát veszek fel Egy koros erdész a vendéglöben dicsekvö vadászkalandjaival — a melyeknek fele sem igaz, mulattatja a vele egy asztalnál ülöket, vadászokat és másokat. No már bizonyos, hogy elbeszélései nagyobb része, vagy talán mindnyája is hazugság; de hát sértett-é meg valakit velök? Tartozott-é igazi eseményeket tálalni eléjük, kétségkívül nem. Bölcselönk értelmezése szerint, tehát a vén erdész elbeszélései, a melyeket a német közbeszéd Jägerlateinnak nevez, nem hazugságok.

Igy meg levén hiúsulva minden fáradságom, már azon voltam, hogy magam szerkesszek egy kedvem szerint való értelmezést, e midön eszembe jut, hogy van még egy szötárom, a melytöl még nem kértem tanácsot. Kinyitom s a kellö szó után ezt lelem:

„Egy durva nevezet, a melyet annak adnak, a mi nem igaz.“ E kellett nekem, gondolám, sezennel ajánlom t hallgatöim figyelmébe. Hiszen tapasztaljuk, hogy bizonyos mondatot, a mi nem igaz, egyik hallö tréfának veszen, egy másik megéri a kérdéssel, egy egy harmadik nem hiszi, stb. és csak valamelyikök mondja ki, hogy a bizony *hazugság!* (t. i. ha nem fél nyilatkozni.)

Ezzel tisztába jövén, az a második fontos kérdés áll elénk, hogy „mi az erkölcsi értéke a hazugságnak?“, a mire a böl-

eselők és nem bölcselők szintoly különböző feleleteket adnak, mint arra, hogy mi a hazugság? Mindnyájokat, sőt a csak nevezeteseb-
beket felsorolni nincs helyem — sem időm ez úttal. Csupán csak
Kanttal feleltetek hát reá.

Legelsőbben is megjegyzem, hogy Kant a kérdés megfejté-
sét kétfelé, u. m. a jogtanba és az erkölcsstanba útasítja. De „Jog-
tan“-ában nem ad neki helyet, hanem egy külön értekezésében
tárgyalja, a melynek czime: „Arról az ügyvélt jogról, melynél
fogva emberszeretetből hazudhatunk.“ Lássuk ennek főpontjait.

„Benjamin Constant egy értelmezésében ezt írja: Az az er-
kölcsei elü, hogy kötelességünk igazat mondani, ha azt feltétlenül
és önállólag elfogadnók, minden társadalmat lehetetlenné tenne.
Bizonyosságul szolgál az, a mit egy német bölcselő következtetett a
végletekig menve, belőle, hogy t. i., hogy ha egy gyilkos azt kér-
dezné tőlünk, hogy egy barátunk, a kinek ő az életére tör, lakunkba
menekült-é, véték volna letagadni.“

„A francia bölcselő így czáfolja meg amaz elvet: Igazat
mondani kötelesség. A kötelesség fogalma elválhatatlan a jog fo-
galmától. Kötelesség egyiknél az, hogy, a mit egy másiknak joga
van követelni. A hol nincs jog, kötelesség sincs. Igazat mondani
tehát kötelesség, de csak annak mondani, a kinek joga van az igaz-
sághoz. De senkinek sincs joga ahoz, a mi másnak árt.

„A *πρωτον φεῦδος* (a főcsalatközás) abban áll: hogy igazat
mondani kötelesség, de csak az iránt, a kinek joga van az igazság-
hoz.“ (Nesze neked Kirchner!) Elsőben is jegyezzük meg, hogy
ennek a kifejezésnek: az igazsághoz való jog — nincs semmi ér-
telme. (Megbizonyítja és kiigazítja.)

„Most már „első kérdés“ az: vajon az ember oly esetben, mi-
kor nem teheti, hogy ne feleljen igen-nel vagy nem-mel, jogosulva
van-é nem igazat mondani.

„A második kérdés: vajon nem inkább köteles-é nem mondani
igazat azért, hogy valamely gonosztettet magáról vagy másról el-
hárítson

„Az, hogy a mit mond, igaz legyen, formaszerinti kötelessége
az embernek akárkivel szemben, bármily kára következék abból
neki vagy másnak; és ha szinte az ellen, a ki engemet nyilatkozni
kényszerít, nem is véték a hamissággal, de vétkezem általánosán,
azt teszem, hogy a kimondások hitelét általában, t. i. a mennyiben
rajtam áll, megrontsam, a mi által az egyezményen alapuló jogok
meggyengülnek és elenyésznek, a mi az emberiség ellen elköve-
tett véték

„Midőn hát úgy értelmezzük a hazugságot, hogy az egy más em-
berrel szemben való hazug nyilatkozmány, nem szükség hozzatenni,

hogy ártunk vele másnak. Mert minden esetre ártunk vele másnak, ha nem is más embernek, de igenis az emberiségnek; midőn egy jogforrást kiapasztunk vele.“

Ezek szerint, mint láttuk azt, hogy a barátunk életére törő gyilkosnak eltagadjuk annak a hollétét, Benj. Constant kárhozzátja, Kant pedig helyesli.

Tessék választani.

Az unitárius Egyházi K. Tanács felhívása az összes unitárius egyházakhoz a millenium megünneplése végett.

7—1896.

E. K. T. k. i.

Tisztelendő Esperes Úr!

Kedves Atyánkfia az Úrban!

Hazánk és nemzetünk történelme egy nagyon nevezetes időponthoz jutott. A folyó esztendővel nemzeti létezésünk második ezeresztendejébe léptünk. Ennek meggondolásakor az öröm, az ünnepi érzelmek áradatja tölti meg minden igaz magyar hazafi kebelét. Kicsiny unitárius egyházunk minden időben azt tanította, hogy az Isten után édes hazánkat kell szeretnünk, védenünk és minden erőnkől felvirágoztatására gyekoznünk.

A jelen esztendő tehát nekünk az öröm és hálaadás esztendeje úgyis, mint magyaroknak, úgyis, mint unitáriusoknak. Mint magyarok, részt fogunk venni az ország központjában és a vidéken rendezendő ünnepélyekben, de mint unitáriusok is érezzük kötelességüket s ettől indítatva, igyekezni fogunk, igyekeznünk kell arra, hogy megfelelő ünnepléses módon fejezzük ki szívünk háláját azért a nagy jótéteményért, melyben minket a mi Istenünk, a magyarok kegyelmes Istene részesített, midőn egyházunknak több, mint háromszáz éves fennállása alatt a sok csapások alatt is megtartotta, habár csak azt a kis csirát, a melyből a békés idő kedvezése alatt egy oly terebélyes fa lehet, melynek ágain az égnék madarai fészket rakhatnak.

Ezen szent érzéstől áthatva Egyházi Képviselő Tanácsunk meghatározta, hogy a nemzeti millenárius évforduló alkalmából egyházunkban is megfelelő ünnepélyek tartassanak s minden alkalom felhasználtassék arra nézve, hogy ez az esztendő valóban a kegyelet és hálaadás esztendeje legyen.

E végre felhívjuk Tisztelendőségedet,

1., Hívja fel és útasítsa a vezetése alatt levő összes egyházközsegeinket, hogy f. évi pünköszt első napján tartsanak millenárius istentisz-

teletet, hálát adván Istennek hazánk és nemzetünk ezeréves fennállásáért s oltalmát és segedelmét kérvén az új ezer évre. E végett pünköszt első napjának a délelőtti óráiban tartandó istentiszteleten lelkészeink imájukat és beszédjüket tartsák e nagy eseménynek megfelelő szellemben, önként értetvén, hogy az istentisztelet többi része az eddigi gyakorlatnak megfelelőleg változatlanul marad.

2., Buzdítsa és lelkesitse Esperes a.-fia s lelkészeink által is buzdította a hiveinket arra, hogy ezt a páratlanul ritka alkalmat használják fel arra, hogy vallásos buzgóságuknak Istentől nyert módjukhoz képest adjanak kifejezést, az egyházközség, a papság vagy a kepeváltság javára teendő alapítványakkal. Egy darab szántóföld, egy értékpapír vagy egy kis kamatozó tőke az egyházközségnek kedves áldozat leendő, s a család nevét és emlékét a nemzet ezeréves örömnepével együtt örökíteni meg.

Midőn ezen felhívásunknak az ügy fontosságához mért elintézését elvárjuk egyszersmind értésére kívánjuk adni Tisztelendőségnek, hogy E. K. Tanácsunk elhatározta, hogy ebből az alkalomból egy millenárius közalap gyűjtessék s a végett a felhívás egyes hiveinkhez fog intézteni. Továbbá meghatározta, hogy a mennyire előkészíthető lesz a nyár folyamán Budapesten egy nemzetközi unitárius értekezlet tartassék, remélvén, hogy abban angol és amerikai hitrokaink is készséggel fognak résztvenni.

Az Unitáriusok Egyházi Képviselő Tanácsának Kolozsvárt 1896. Január 9-én tartott üléséből.

Atyafiai az Úrban:

Boros György,
egyh. közleg jegyző.

Ferencz József,
unitárius püspök.

Az 50-es évek.

Egy részlet a Boros György szerkesztésében megjelent „Emléke Ferencz József 40 évi jubileumának“ cz. műből.

Nem szándékozunk tüzetesen foglalkozni sem az egyik, sem a másik intézet történelmével Mindeniké készül a milleniumra. Minket jelenleg csak az utóbbi negyven esztendő érdekel, miután a bölöni jubileum ennek a megünneplése volt. Még ezzel sem foglalkozunk oly tüzetesen, a mint szeretnők, de nem mulaszthatjuk el, hogy az „Emlék“ teljessége okáért röviden ne érintsük a kolozsvári főiskola negyven éves multját s azokat, a kik ezt megteremtették és azokat is, a kik örökségképpen kezükben tartják. Ezt tesszük azért, hogy a Ferencz József szerepkörét annál inkább kiemelhessük.

Ezelőtt negyven esztendővel a haza romjai között erőtlen agg apák lézengették és öntudatlan kis gyerekek játszadoztak. A

érfiak színe-java a haza dalnokával együtt jeltelen sírokban pihent, a többi nehéz rabigában, kegyetlen fogságban, vagy a bűjdosás keserű kenyerén várta azt a jobb kort, mely után buzgó imádság epedett százezrek ajakán. Azt a kort, a melynek megteremtésére a serdülő ifjúság titkon fogadást tett ott az iskola falai között, a hol elzárkózva olvasgatta azokat az iratokat, a melyek a szabadságról szólottak, nyiltan pedig alig volt mit kezébe venni, a miből tanuljon, mert csak egy-két tankönyv, nagyobbára latin, különösen német ajánlatotott használatra.

Még nem jött el az ideje annak, hogy az 50-es évek politikai hü képét meglehesen rajzolni, mert az alakok igen közel vannak hozzánk s az események igen eleven emlékezetben élnek. A rajzolt kép nem lenne elég összhangzó és tiszta. De hiszen egy olyan keretben, a melyben főleg egyházi férfiak foglalnak helyet, a politika legfennebb csak háttérül szolgálhat, hogy annak sötét, durva és zavaros tömkelegéből annál tisztább, szelidebb és átlátszóbb fényben emelkedjék ki a Jézus szelid evangéliumának felkent hirdetője.

Milyen képe lehetett akkor ennek az iskolának, a mely hosszú időn keresztül katonai kórháznak használtatott! De ezzel nem vette ki részét a fájdalomból és veszteségből sem az iskola, sem az egyház.

A különben is csekély számú unitáriusok nagyon megapadva jöttek ki a szabadságharczából

A családi veszteségeket, a vagyoni károsodás és az egyeseket ért csapások fájdalmait csakhamar elfojtotta az egyházat fenyegető veszedelem miatti aggodás

1852-ben január 27-én, mint villámcsapás, váratlanul sújtott az egyházra a jeles költő-püspök, Aranyosrákosi Székely Sándor halála. Püspöki vizsgálatot tartott a Felső-Fehér körben s hirtelen rosszul lett s hazajövő útjában Maros-Szent-Királyon meghalt.

A főgondnoki állás ürességben volt már 1848 óta, midőn Dániel Elek meghalt. Az unitárius egyház fejének tehát teljesen le volt esve a koronája.

A központi hatóság (E. K. Tanács) szeretne zsinatot hívni össze, mely segítsen a nyomorult helyzeten, de a politikai és az általános hangulat oly kedvezőtlen, hogy nem meri végrehajtani az egyházi törvényt, mely a zsinat helyéül a vidéket jelöli meg. Kolozsvárra hív zsinatot.

Hogy a baj tetéződjék, a vidék az intézkedést annyira zokon veszi, hogy az E. K. Tanácsot keményen megtámadja. Midőn a vidék lecsillapodott és késznek látszott Kolozsvárra feljönni, akkor közbeszólt a csász. kir. parancsnokság s kívánta, hogy a püs-

pökválasztás maradjon el, közbeszólt a kultuszminiszterium, s azt egyenesen megtiltotta.

Még talán ez sem történhetett meg ez ideig, a mi most következett: az aug. 29-re összehívott zsinatot nagy sietséggel visszajárták.

A következő év meddő maradt s 1854-ben is csak Kolozsvárt volt szabad összegyülni, nehogy a nép tömegével való érintkezés valamely veszélyt szüljön. Az 1854. évi zsinat szép eredményt ért el, mert ha a püspökválasztást nem is volt szabad megcájtania, a főgondnoki állomást betöltötte Kaali Nagy Elekkel.

Nagy Elek nem volt új ember az egyházban, mert 1850. óta állandóan tevékeny vitorlás az egyház süllyedő hajóján. Erély, bölcsesség, nemes lelkesedés és lankadatlan kitartás jellemezte minden lépését. Kriza Jánosnak, püspöki székhelyében 1861-ben az őszinte elismerés ilyen szavakat ad ajakára: s lehetne-e itt a legforróbb tisztelet érzésével ne emlékezni a mi tisztelve szeretett főgondnokunkról, kit az Isten jó kedvében adott anyaszentegyházunknak, hogy felvilágosodott feje biztos értelmével, éles belátása szemével, az Úr háza iránti szerelemtől lángoló, kegyes jó szívével s rendíthetetlen, szilárd akaratával lenne egy szöbbsébb jövő Kanaánja felé vezérlő Mózesse lelki Izraelünknek.

Nagy Elek a sok csapás között valóságos megváltás volt a pusztulásnak indult egyháznak. Egy személyben pótolta a két gondnoki kötelességet a munkában s a püspöki tekintélyt a világi és egyházi hatóságokkal szemben.

A N. E. bölcsessége és lelkes kitartása egy kitünő támaszra lelt Mikó Lőrincz tanárban, a jogtudósban, a ki a legvalóságosabb időben vitte az egyház jegyzői tisztjét olyan lelkes önfeláldozással, a milyenre csak a hősies elszántság képes.

Éppen jőkor találkozott össze a két férfi a hánykódó hajón. 1853-ban a cs. kir. kormányszék elrendelte volt, hogy a tanítás a felsőbb osztályokban német nyelven történjék s még az se vétesék akadálynak, ha a tanár németül nem tud, mert a ki 1848. óta alkalmaztatott, köteles szigorlatra állani Pesten, vagy ha úgy tetszik, Bécsben, Prágában, Innsbruckban, vagy Lembergben.

A nemzeti érzület s a honfui erély oly hatalmas erővel nyilatkozott meg erre a kegyetlen rendeletre, a mely ma sem téveszti el hatását, akkor pedig megmentett a nemzeti kulturának három védbástyát: a kolozsvári fő- a tordai és kereszturi középiskolákat.

Az egyházi fő Tanács egy hatalmas feliratban tiltakozott a rendelet ellen, kijelentette, hogy miután hitfeleink általában magyarajkuak s a tanodáinkban levő növendékek magyarok, a taní-

tási nyelv, valamint eddig, úgy ezentúl is egyedül a magyar lehet, ennél fogva a változásnak semmi szüksége nem forog fenn.

Ez a tiltakozás 1853-ban terjesztetett fel, megújítottatott 1854-ben és ismételtetett 1855-ben, de az utóbbi alkalommal már jónak látta az E. Fő Tanács intézkedni arról is, hogy a tanárok száma megszorítottassék, nehogy a létszám miatt tett kifogás czimén zárrassék be az iskolája

Ilyen előzmények után történt, hogy az 1855. évi zsiuat a a végzett ifjakat tömegesen állítja a papi vizsgálatra s nem kevesebb, mint ötöt alkalmaz tanítónak s szentel fel papnak. A magas Helytartóság tudomásul veszi a tanitók kinevezését s a Zsinat bevélasztja őket az egyházi tanácsosok közé. Ezek között az ifjak között volt Pap Mózes, Nagy Lajos, Buzogány Áron, Marosi Gergely és Ferencz József.

Mintegy varázs-ütésre állottak elé a földből ifjui hévvel, nemes elszántsággal és most megmentették az elveszéstől, hogy majd később felvirágozni segítsék

Meg kell említenem, mint jellemző adatot, ebből a korból, hogy azon a zsinaton, a mely a megmentés eme nagy munkáját végezte, az egyik szóuok: Kelemen István maroskőri jegyző azzal fejezi ki a hangulatot, hogy alapigéül választja a súlyedező csónakon segélyért kiáltó tanítványok szavait: Uram tarts meg minket, mert elveszünk. A másik: Gyöngyösi István a bizalmat hinti közöttük a Jézus szavaival: Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti mennyei atyátoknak, hogy adjon nektek országot. Luk. 12. r. 22. v.

Az egyház erejének javarésze a főiskola kezében volt, mondhatjuk, hogy a főiskola volt az egyház jobb keze. Bár aránylag csekély számú, de olyan erős tanári kara volt, a milyent épen az a nehéz idő kívánt

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— **Millenniaris ünnepek** az unitárius egyházban. Lapunk megelőző két 4 számában foglalkoztunk az unitárius egyháznak a millenium alkalmából előállott feladataival. Most közöljük az E. K. Tanácsnak az esperesek útján híveinkhez intézett felhívását. Ezzel egyidejűleg közölni fogja a Ker. Magvető egy millenaris emlékalap teremtése érdekében kibocsátott felhívást. Obajrtjuk, hogy híveink minden irányban lelkesedéssel készüljenek a nagy ünnepre.

— **Éljenek a magyar unitáriusok!** Isten áldja meg! Ezekkel a szavakkal végzi Lyon Bostoni lelkész úr a bölöni zsinaton tett látogatása leírását a Christian Register utóbbi számában. Három hosszú cikkre terjed tudósítása, a melyet meleg rokonszenv, őszinte lelkesedés sugalt. Mi vissza eechozzuk: Éljenek az ámerikai unitáriusok s azoknak derék lelkipásztorá Lyon úr!

— „Magyar Fogalmazó“ czim alatt a fogalmazó munkák vég-

zéséhez vezérkönyvet fog kiadni iskolai és magán használatra Sándor Domokos képezdei tanár Székely-Kereszturt. Ára 1 frt 40 kr. Márczius 10 napjáig küldendő be Becsek Dánielhez Székely-Udvarhelyre.

— **Pótlék.** Isten és az állam jó voltából már mind a tanítók, mind a papok megkapták a fizetés pótlékot még csupán az unitárius tanárok második osztálya van hátra, szám szerint 8 kolozsvári 2 székely-kereszturi tanár, összesen 10 egyén. Azt reméljük, hogy ezeknek is most van az utolsó bőjtjük a kik 1000 frt fizetés mellett semmi pótlékot sem élveznek.

— **Budapest.** Szép ünnepe volt február 16-án a budapesti unitárius egyházközségnek. Ekkor tartotta békőszöntő beszédjét az új lelkész Gál Miklós. A remek kis templom zsufolásig megtelt az egyházközség intelligens hallgatóival, kik nagy érdeklődéssel várták s kívánták hallani új lelkészüket. A «Tebenned biztunk» kezdetű szép ének két versszakának eléneklése után megjelent Gál Miklós a szószéken s miután szép és költői képekben gazdag imáját elmondotta (Ézékiel prof. III. r. 17. v.) «Embernek fija: űrállólúal adtalak én téged Izrael házának) alapján tartotta meg minden tekintetben sikerült szép beszédét. A beiktatást Ferencz József püspök ur végezte, megemlékezvén röviden a ekklezsia 14 éves multjáról a nyugalomba vonult lelkész szép érdemeiről. — A hitbuzgóságról, áldozatkészségről és egyetértésről tartott lelkes és lelkesítő beszéde után a hívek bizalmába ajánlotta s beiktatta hivatalába az új lelkészt. A beiktatás után az «István főherczeg» szálloda egyik termében közebed volt, hol szebbnél-szebb pohárköszöntők és kedélyes jóhangulat tartották együtt hat óráig az örvendező híveket. Ugyanez alkalomból e hó 21-én püspöki vizsgálat tartott. Ezt az ekklezsia keblü ülése és közgyülése előzte meg, melyen a mult évi zárszámadásokat mutatta bé a korábban kiküldött számvizsgáló bizottság. A közgyülésen megjelent püspököt Bedő Albert az egyházközség érdemes gondnoka meleg szavakban, az igazi szeretet hangján üdvözölte. Szavait a közgyülés tagjai állva hallgatták s zugó «éljen»-nel fejezték ki tetszésüket s a püspök iránt érzett mély tiszteletüket. A vizsgálat a szabályszerű conciscus kérdésekkel kezdődött. Ezek során meggyőződünk arról, hogy az istentiszteletet, minden vasárnap megtartnak s azokat a hívek a távolság s a fővárosi viszonyokhoz képest a lehető buzgósággal látogatják. — Az utolsó vizsgálat óta az ekklezsia nagyon sokat haladt számban és erőben s növekedett különösen az anyagiakban. Ezekről azonban a következő levelemben számolok a t. szerkesztő ur szives engedelméből. A vizsgálat végeztével Bedő Albert gondnok ismét szép beszédet intézett püspök ur ő méltóságához, megköszönve a főpásztori gondozást, s mint «hitbeli világunk fénylő csilágát» kérte, hogy vezessen minket mindig előre! Erre ismét hatalmas éljen lön a zárszó. Ez a gyülésünk is «István főherczeg»-ben némelyikünknek «Japán»-ban végződött. A lelkészi hivatalt Gál Miklós

február 23-án vette át Lőrincz Dénes s. lelkésztől, ki a mult évi október 1-je óta az ügyeket vezette. Tudósító.

Sepsi-Köröspatakon 1895. évi október hó 6-án az unitárius egyház nagyobb harangja elhadván, helyébe egy 204 kilós újharangot öntettek, melynek értéke 350 ft. Annak költségei fedezésére a következő jótékony adakozások tétettek: Gr. Kálncky Felixné 10 ft., özv. Téglás Mihályné 5 ft., Simó Jánosné 1 ft., Kádár Sándorné 1 ft., Pánti István 1 ft., Költő István és neje 1 ft., Szigyántó György és neje 1 ft., Bocskor Dániel és neje 2 ft., Mániás Ferencz és neje 1 ft., Simon László és neje 1 ft., Salamon Adolf 2 ft., Adler Manó 50 kr., özv. Költő Andrásné 50 kr., Költő Gábor és neje 1 ft., Bedő Ferencz ács 20 kr., Bedő Gábor és neje 50 kr., Puligán Dénes 5 kr., Komány István 10 kr., id. Költő József és neje 1 ft. 50 kr., új. Költő József 1 ft., Simon János 3 ft., id. Bedő Mózes és neje 4 ft., Bedő Sándor és neje 4 ft., Bedő György és neje 1 ft., Bedő Amália 1 ft. (Folyt. köv.)

— **Lélekvásár.** A t. pápista papok kemény hajszát indítottak meg a szegény özvegy asszonyokra és gyermekeikre, az alatt az ürügy alatt, hogy idevénit fogják őket. Korondon Hadnagy Mihály pater vitézkedik az asszonyok körül s ha igaz, a mit a „Közművelődés“ mond, özv. Lőrincz Sándornét és leányait meghódította. A báránybőrbe öltözött farkasok a Mária Terézia idejében sikeresen garázdálkodtak, de h la az egy igaz Istennek, ma már érettebb és előrelátóbb a legegyszerűbb ember is, hogy meg ne értené, a mit a mester mondott, „mit ér neked, ha a világot megnyered is, lelked pedig elvesztetted.“ Ezt az egyet, a lelket el ne adjátok, mert ennek szabadságát életével váltotta meg Jézus, élete árán szabadította ki a papok karjai közül Dávid Ferencz. — Kérdés. Miért nem dicsekednek a t. paterok azzal, hogy Franciaországban a papok tömegesen hagyják el az egyházat?

— **Martonosban,** Udvarhelymegyében, egy igazi örömapa, Vári Mózes. Vári Albert kénosi lelkész atyja, a ki igen rövid idő alatt két fiát házassította meg s egy leányát adta férjhez, egyik fiának polgárilag megkötött házassága után a harangokat összehuzatta s a pap, nagyszámu gyülekezet előtt adta rá papi áldását a fiatal párra. E vallásos buzgóság annyira meghatotta a község lakóit, hogy mintegy igazolására annak, hogy ők a törvénytszettel mellett az Istennek is megtudják adni, a mi az Istené, elhatározták, hogy jövőre minden ily alkalommal a lehetőségig hasonlóan fognak eljárni. P. M.

— **Emléke** Ferencz József unitárius püspök jubileumának, a mely tartalmazza az ünnepi összes üdvözléseket és „40 év képe az unitárius egyházban,“ melyből ma egy részletet közlünk, szerkesztőségünknek megrendeltető. A r a :
1 k o r o n a.

EGYELETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

Felolvasások Kolozsvárt. Második felolvasásunk is kitünően sikerült. A főiskola nagyterme zsufolóságig meg volt telve hallgatósággal. Dr. Brassai S. felolvasását Perédi József főisk. tanár olvasta fel nagy hatással. Első részét mai számunkban adjuk. Iszlai Márton énekszerző urtól két szép éneket Ürmösi Károly papnöv. énekelt el gyönyörű bariton hangjáva Dr. Lázár Gyuláné, Kesztnér Janka igazgatónő: «A vallásos érzés szerepe a nevelőnél» cz. alatt tanítói tudata, tapasztalt és vallásos érzése teljességét bemutatta. Mindenkit meghatott. A remek

felolvasás a Család és Iskolában fog megjelenni. 3-ik felolvasásunk az egyetemi s más ünnepek miatt márczius 24-re halasztott.

A D. F. Egylet sz. kereszturi fiója Kis-Soly mosban f. évi márczius 25-én délelőtt 9 órakor kezdődőleg felolvasó gyűlést tart, melyre a tagokat tisztelettel meghívom. Külön meghívók nem küldetnek. Elnöki megbízás folytán

Ürmösi Sándor f. e. titkár.

Arcképek. Örömmel tapasztaljuk, hogy lapunk olvasói az általunk kiadott önálló kepeket szivesen fogadják, s azokkal kezdik kis.oritani szobáikból a sok selejtes piaci képet. Különösen az ifjúság örvend, ha megkaphatja püspöke, főgondnokai s egyházi jeleseink arcképét. A szülők, lelkészek, tanítók s lapunk barátai vegyék tudomásul, hogy a következő képekkel szolgálhatunk az új előfizetőknek és a gyűjtőknek: 1. Dr. Brassai Sámuel, 2. Ferencz József püspök, 3. Daniel Gábor, 4. Br. Petr chevich Horváth Kálmán főgondnok, 5. Pákey Lajos, 6. Berde Áron, 7. Kriza Jánosné, 8. Székely Sándor püspök, 9. Kisgyörgy József. Ezek közül minden új előfizetőnek megküldünk tetetés szerint választott 2 képet, gyűjtőknek három új tag vagy előfizető beküldése után bármelyik 3 képet.

Az egylet pénztárába 1895. decz 22-től 1896. jan. 22-ig 1 frt rendes tagsági díjat fizettek: Göncz Mihály Árkos 96-ra. Benczédi Ferencz, Benczéd 95—96-ra. Ifj. Pap Pál K. Demeterfalva 95—96-ra. Zsigmond Áron, Jakab Ilonka, Albu József Brassó 96-ra. Sinczki Julia Kolozs 92—94-re. Berki József Polgárdi 92—94-re. Muzsnai József D.-Szt-Márton 96-ra. Lőrinczy Sándor Torda 94—95-re. Barra Mózes Baromlaka 91—95-re. Nagy Olivér Torda, Dr. Geley Lajos O-Radna 96-ra. Péterji Gyula H.-M.-Vásárhely 95—96-ra. Létay Domokos Sinfalva 95—96-ra. Ütő Andras S.-Szt.-György 96-ra. Demeter Dénes Polgárdi 94—95-re. Engel Imréné M.-Vásárhely 91—96-ra. Varga Dénes Torda 96-ra. Létay László, Benke Elek M.-Lápos 96-ra. Derzsi Domokos Sz.-Mihályfalva 94—95-re. Dr. Barabás Abel Temesvár 91—92-re. Végh Mihály alapító Kara 94—95-re. Vég Mátyás Fogaras 94—95-re. Német István A.-Siménfalva 89-re. Székely András Kaál 95-re. Fekete Ilka Torda 96-ra. Gyöngyösi Lajos Abrudbánya 94—95-re. Id. László Ferencz Gyepes 96-ra. Kiss László K.-Sáros 95-re. Nagy Titus Mészkö 92—95-re. Fűzi Katinka Nagy-Enyed, Fucksz Béla, Nagy Lajos, Tecsiné Schilling Erzsi. Sipos Géza M.-Lápos, Bardocz Gyula N.-Ilonda 96-ra. Lőrinczi Dénes Budapest 95—96-ra, Zsigmond Ferencz Sinfalva 96-ra, Miklósi István M.-Vásárhely 90—92-re. Nagy Elemér Csáktornya, Árkosi Béla Körömczbánya 96-ra. Csifó Károly 94—96-ra.

1 frt 20 kr, Előfizetési díjat fizettek: Veress Ferencz Torda, Májai Béla Kolozsvár, Raffaj András Kapnikbánya, Márkos Ferencz Szélkút 96-ra, Tób Zsigmond Jobbágyfalva 95-re. Muzsnai József D.-Szt-Márton, Sándor Mózes Sz.-Udvarhely 96-ra. Balogh Gyula Szombathely 95-re. Pap László Brassó 94—96-ra. Veress Ferencz Abrudbánya 96-ra. Dr. Morvay Istvánné Kovászna 95—96-ra. Filep László M.-Szentgyörgy, Jakab Elek Budapest, Hermann Béla H.-M.-Vásárhely. Lőrinczi Dénes Zilah, Varga Lajosné Sirospatak 96-ra. Agh Ferencz Ránthunyad, ifj. Borhély János M.-Ujvár 95-re. Zoltán Béla Sz.-Ujvár, Sebes Pál Budapest, ifj. Szentiványi Zsigmond S.-Szt.-György, Szigeti Cs. Sándor Torda 96-ra. Szász Ferencz Kolozs-Borsa 94-re. Orbok Ferencz Vartalva 94-re. Springmann Ferencz, Perczel Ferencz Budapest. Desbordes Auguste U.-Sz.-Péter, Patáki Sándor D.-Sz.-Márton 96-ra. Csiki Elek M.-Köblös 95—98-ra. Veress János M.-Ujvár. Kisgyörgy Sámuel N. Sármás, Orbok Lajos Héjjasfalva, Veress Sándor Gy.-Szt.-Király, Ürmösi Kálmán Zerneszt, Sikó Géza Megyes, Gyarmathy Mózes M.-Szigeth 96-ra. Gr. Bethlen Gézáné M.-Szakáll 95-re. Kádár József Deés. Szinte Ferencz Budapest 96-ra. Ifj. Önképzőkör Vargyas 92—93-ra. Ádám Domokos Börzöd 96-ra. Bückel Károlyné Kolozsvár 95-re. Borsos Imréné, Lászlóczky Sámuel Kolozsvár 96-ra. Markó Sándor H.-M.-Vásárhely 96-ra. Tarcsa-

falvi Pál Mészkö 94—95-re. Szentiványi Károlyné Baróth, Deák József Sarkad, Pál Miklós Ujfalu 96-ra. Özv. Jancsó Mártonné Abrudbánya 92—95-re.

A háromszéki fiókegyelet pénztárába 1 frt rendes tagsági díjat fizettek: Imre Györgyné, Baló Lajosné, Boncza Györgyné, ifj. Bedő Andrásné, Bedő Sándor, Szabó Sámuel, Imreh Lajos, Unitárius Ekklesia, Költő Ferencz 95-re, Teleki Gáborné, id. Bedő Andrásné 93—95-re, Bedő Sándor 95—96-ra, Bedő Gyuláné 96-ra, Bedő Lajos Kálnok 94—96-ra

10 frt alapító tagsági díjat fizetett Hadházi József Dézsfalva.

Kolozsvárt, 1896. január hó 22-én.

Galfi Lőrincz
pénvtárnok.

27

Szerkesztői izenetek. Mindazok a kedves tagtársak, a kik egyletünket és az Unitárius Közlönynt az új év alkalmából oly szíves készséggel támogatták, hogy nemcsak két tagot gyűjtöttek magok mellé, hanem némelyik h e t e t is, fogadják hálás köszönetünket. Jelszavunkat továbbra is tartjuk mindenki ggüjtsön maga mellé még két tagot, mert nagy fejadatainkat csak így tudjuk megvalósítani. Különösen szeretoók, hogy a millenaris nagy ünnep al almával egy megfelelő emlékekkel kedveskedjünk. Ezt azonban csak megfelelő anyagi támogatás mellett tehetjük meg. — **Kez lő lelkész urnak.** A belső emberi nyugdíjintézetnek minden lelkész k ö t e l e s tagja lenni, k vetkezőleg mióta állását eltöglalta azóta ön is tagja Tessék a beiratási díjat (2 frt) és a tagdíjat (4 frt) minél előbb beküldeni. — **A rosra való hajlam** kérdésére Dr. Gál Kelemon tanár urtól Helyt, Szabó Lajos urtól, Szabéd, és Fiuméből választ kaptunk. Közlésüket csak a jövő számban kezdetjük meg. — **Adorján D Jövő számban.** Levél megy. — Több levélre a jövő számban.

R Á T H M Ó R kiadásai

Budapest, Haas-palota.

Dr. Imling K. 1895. XLII. és XLIII. tcz. **Az izraelita vallásról és a vallás szabad gyakorlatáról. A végrehajtási rendelettel** 40 kr.

Dr. Imiing K. 1894. XXXI. XXXII. XXXIII. **Egyházipolitikai törvények az összes rendeletekkel** 3-ik bővített kiadás 2 frt. Kötve 2 frt 40

Ezeket kívül szíves megrendelések bármínő irodalmi termékekre, általunk többnyire jutányosabban szállítatnak új példányokban, mint az antiquáriusok által, részletfizetések re is.

TARTALOM: Unitárius nemzetközi Congresszus Budapesten. Boros György. 33. l. — Honvéd temetésnél. (Költemény) Nagy Lajos. 35. l. — Egyetmás a hazugságról. 36. l. — Az unitárius Egyházi K. Tanács felhívása. Boros György. Ferencz József. 40 l. Az 50-es évek. 41. l. — Egyházi és iskolai mozgalmak: Millenaris ünnepek. Éljenek a magyar unitáriusok! Isten áldja meg! „Magyar Fogalmazó”. Pótlék Budapest. Sepsí-Kőrösön. Lélekvisár. Martonosban. Emléke. Egyleti élet és munkásság: Felolvasások Kolozsvárt A Dávid Ferencz Egylet. Arcsképek. Nyugtázások. Szerkesztői izenetek. Hirdetés.

Nyomatott Gámán János örökösénél Kolozsvárt (Belkőzépuczta 2.)